

pokažimo tudi, kako se delajo iz kolov in žice plašči za mlada sadna drevesa in preproste mreže, ki naj branijo podganam in mišim vhod v naše shrambe.

Pri prirodoslovnem pouku izdelujejo učenci priproste aparate, n. pr. vod. motovilo, kramarsko tehtnico iz lesa i. dr. Telovadci si naj izgotovijo palice in stojalo za skakanje sami.

Delo bode moralo biti individualno, kajti zmožnosti učencev in potrebe domačega gospodarstva so jako različne.

Ogromna večina učiteljev sedaj ne more biti kos novi nalogi, in zato bode treba več učnih tečajev iz poljedelstva, mizarstva, pletarstva. Kjer učitelji ni zmožen kakšnega dela, naj šola najme za nekaj ur rokodelskega mojstra, da pokaže učitelju in učencem najvažnejša opravila svoje stroke.

Končno še nekaj: ne bojmo se odpora nerazsodnega dela staršev in krajin šolskih svetov! Kakor vsaka novotarija bode i. deška ročna dela zadela na oster odpor, toda ako se učiteljstvo z razumom in srcem loti nove naloge, bode že v malo letih nasprotovanje zlomljeno.

Probuda.

Ko se je že zdavnej prej mnogo trudil za to stvar profesor Grebenc na obrtni šoli, osnovalo se je pravkar pretekle dni društvo, ki utegne odločevati v naši bodočnosti in povzročiti preokret na našem gospodarskem polju. To je **Probuda**, društvo za splošno narodno umetno obrt.

Tem povodom nam je omeniti prireditve na umetno-obrtni šoli.

Že za časa avstrijskega vladovanja je zbiral gosp. Grebenc po vsej Kranjski predmete, ki so značilni glede narodne umetnosti. Kljub »ljubeznjivim spodbudam« (?) tedanjih nadzornikov obrtnih strokovnih šol, ki so iz »čiste ljubezni« (?) do naših narodnih teženj preprečevali, da bi se upoštevala naša domača ornametika tudi pri pouku, z besedami: »Lassen Sie das, das ist nicht schön!« — ni odnehal v svojih težnjah. Zato je narasla danes njegova etnografska zbirka tako, da zastopa milijonsko vrednost. Ta zbirka, ki je že učencem obrtne šole sedaj na razpolago, obsega momente, na katere se bodo mogli upirati umetniki združeni v »Probudo«, ko bodo snovali nove tipe v zmislu narodne umetnosti. Popolna je, da ji ni zlahka para v Sloveniji. Zeleti bi ji bilo več prostora, da bi prišla do prave veljave.

Na podlagi te zbirke in predmetov narodne umetnosti iz raznih krajev in etnografske zbirke našega deželnega muzeja, je nastalo pod vodstvom imenovanega gospoda obilo risb, ki so jih mogle ogledati te dni v razstavi sobe 7 na obrtni šoli v pritičju razne ljubljanske šole. Te risbe naj bi kazale, kako bi se morala na podlagi tega, kar nam je že narod nudil v umetni obrti, razvijati naša obrt v bodočnosti.

Tu vidimo posnetke raznih portalov domačih hiš, zlasti lepe iz ljubljanske okolice, z Gorenjskega, pa tudi iz drugih krajev domovine. Naša domača hiša je zastopana v projekcijski risbi, pa tudi v slikoviti perspektivi, postavljena v obližje in znak svoje pokrajine, kjer sme stati, kamor spada po slogu. Upodobljen je slog, ki je veljaven za Istro in Kras, za Gorenjsko stran na pobočju gore, za turistiško hišo v višinskem čistem zraku, pa tudi za letoviščarski hotel, ki bi ustrezal miljeju legega kraja ljubljanske okolice.

Te stavbe so nastale po študiju domačih slogov na licu mesta. Zgrajena so pa spominu, upoštevaje naš okus, naš material, naše ozračje, obenem pa tudi moderne zahteve po higijeni, varnosti proti ognju in željo po udobnosti. Ustrezati morajo po vsem pravemu namenu in s tem tudi estetičnemu okusu.

V te hiše pride pohištvo domače obrti, ki ga kažejo nadaljni osnutki. Posteljnjaki in omare imajo domače okraske v barvah, ki jih ljubi naš narod. — Vse polno je lepih okrasov s končnic panjev, z domačih vezenin, kožuhov, prtov, avb, malih kruhkov i. dr. Narisane so zopet drugod krasne z okitom opremljene preslice; potem so tu noži, žlice, žličniki, pipe (vivčki) in druga sama domača umetna obrtniška roba.

Prvi poizkusi pravih predmetov, kakršni bi naj izhajali v bodoče iz rok domačih obrtnikov, so razstavljeni na posebni mizi. — Mojster Repič je podal tri krasne dragocenosti svoje domišljije: kmetiški parček iz svoje domovine Vipave, ženske v kranjskih narodnih nošah, narodni figuradni okras na predmetih za jedilno in salonsko mizo (solnike, pepelnike). Zlasti lepo je uspel trnovski ribič na sodasti posodici za kadilce. Novi

osnutki čutaric so nam zgledi, kaj bi se moglo nuditi kot pristno naroden spomin našemu romarju na Brezjah in našemu gostu-letoviščarju na Bledu ali v kakem drugem kraju, mesto raznih »souvenirjev«, ki odvijajo kot tuja ničvredna šara izdelke domače obrti na teh mestih.

Razstava Probude ima torej namen pokazati, kako naj bi se domača mala obrt osnovala na narodnih motivih, da bi nudila ne le narodu samemu pristno domače blago, ampak tudi tujim izdelke domače umetnosti. Tujca bodo ti naši izdelki zanimali. Ni mu za manjvredno šaro dunajske, norimberške, angleške in druge svetovne industrije, ki je pokopala umetnost in okus, isti okus male obrti, katerega so že morali ščititi estetik, umetniki in pedagogi svetovnega slovesa, kakor zlasti John Ruskin, William Morris, Walter Crane, Borne Joves, Lichtwarck in Kerschenshteiner.

Umetni obrtnik naj se risaje vglobi v duh domačega sloga, naj se navzame njegove lepote in značilnosti, uporabi pa naj ga snujoč vedno dalje in dalje tako, da zadostuje modernemu okusu, pa tudi vsem zahtevam udobnosti napredujočega časa.

»Probuda« je izvolila svoj odbor, ki deluje z verno. Tajnik »Probude« g. prof. Volavšek je poleg prof. Grebenc podaval mladini s tujih šol po večkrat neumorno, da bi vzbudil zanimanje na tem polju prosvete. Iz njegovih podavanj posnemamo v kratkih potezah.

Politično smo se osamosvojili. Potrebna pa je istotaka naša gospodarska osamosvojitev. Ta je le mogoča, ako razmahne mogočno domačo obrt. Vse smo prejemali do danes iz tujine: čipke, izdelke, fajance, igračke, (nippes) itd. — Ni torej čuda, da trdijo nekateri, da nimamo domače umetnosti. Da to ni res, že priča naša razstava, poleg pa folkloristiška zbirka. Ljudska umetnost se kaže v nedvomljivi zmožnosti, krasiti predmete domače rabe z oblikami, ki vstrežajo umetniškemu čutu.

O nastanku ljudske umetnosti so nazorji različni. Nekateri mislijo, da je današnja ljudska umetnost dedščina pravek. Človek je že od nekdaj imel v sebi nagon, diti svoje predmete, ki jih je imel v rokah vsaki dan, da bi mu bili ljubši. Ti nazorji, da so ljudski okrasni tradicionalni, ne morejo biti napačni. Okrasni našega preprostega naroda so zelo podobni tistim, ki jih nahajamo na predmetih prazgodovinske dobe. Vrstitve točk, črt, siksakna poteza in druge geometrične oblike so krasilna sredstva že pri naših mostiščarjih, obenem pa jih nahajamo tudi pri nas. — Drugi trdijo, da je naš kmet pobiral krasilne prvece po mestih, kamor jih je prinesel promet od tujih narodov, in jih priredil po svojem okusu. Tudi to mnenje je opravičeno. Naša dežela leži na prometni progi med zahodom in vzhodom, med jugom in severom. Pot iz Italije je vodila v Nemčijo čez Kranjsko (Dürer o Kamniku, pis.). V mestih se je udomačila tuja umetnost. Kmet jo je posnemal, pa jo preobrazil v svojem duhu.

Narodna umetnost se da primerjati z dealektom. Če je tudi književni jezik popolnejši, izraz v narečju je krepkejši, jedrat, samonikel, značilnejši. Tako je tudi z narodno umetnostjo. — Izraža ljudski značaj, narodno-gospodarske in družabne razmere, njegove šege. Slovenec je pobožen, vesel, šaljiv; ljubi svoje domače šege, gostoljubnost, družabno življenje, svojo zgodovino in svoje pravljice, pa tudi poezijo. Vse to izraža v svoji umetnosti. V tem oziru so zlasti zanimive končnice panjev, ki niso v nobenem narodu tako lepe nego pri nas.

Snovi, v katerih se je izražala umetnost, so bila v prvi vrsti les, potem železo, lončarska glina, steklo. Les je obdeloval priprost samouk medtem ko je v železu izražal svojo dekorativno zmisel izučen obrtnik. Lončarska dela so opravljali istotako rokodelci; stekleni izdelki pa so prihajali iz Češke in Moravske. Vendar pa so se pri nas slikale podobne na steklo. Na škrinje so slikali podobne večkrat tirolski »kistlerji« (künstler?), ki pa so se ravnali po narodnem okusu in po njegovih potrebah. Zato vidimo na škrinjah čisto orla iz kranjskega grba in naše domače cvetice. Lončarji so često na pečnicah poizkuševali svojo umetnost. Poleg našega orla in drugih okrasov so upodabljali prizore iz križevnega pota. (Najbrž vpliv nemških umetnikov Tirolcev in Bavarcov. Pis.).

Tudi majolike spadajo k proizvodom naše narodne umetne obrti. Izdelovale so se sicer v Italiji v Pesaro, a to se je zgodilo po naročilu naroda in njegovem okusu. V dokaz temu zopet kranjski orel, potem razni slovenski napisi, pa tudi v cirilici. Druge vrste majolike so se izdelovale v Pordenone. (Podavatelj pokaže poleg drugih vrst majolik invseh predmetov, o katerih govori, tudi majoliko, ki je bila narejena v Kamniku). Ločijo se vse majolike po kakovosti dela, dovršenosti grotesk po oblikah orla, po barvi in tudi snovi. Vse pa kažejo naš okus in znake, da so bile narejene po naročilu naših ljudi.

Na čipkarstvo je vplivala cerkev. Umetnost se je širila iz ženskih samostanov v preprost narod. Idrijske čipke imajo te znake. A tudi te so se preobrazile v domačem zmislu.

Orodje, s katerim se je delalo v lesu, je bil navaden nož (pipec). Pastir na planini išče kratkega časa. Zdi se mu potrebno, da okraši svojo palico. Sorva dela samo zarez, da označi število svojih ovac, krav. Čut za lepoto pa ga vodi dalje. Palico opiše, izreže iz nje pasjo glavo itd. in se veseli svojega uspeha. Ko pride gospodar, hoče tudi njemu izročiti lep dar. Napravi mu ga: palico, pipo. Kraji napravi ovratnik za zvonec, planšarici izreže in okraši umetno žlico, žličnik, posodo za maslo, svoji izvoljenki preslico.

Preja je bila v starih časih zbiralšče ljudi, ki so gojili umetnost, petje in upodabljanje. Mladenič je podaril svoji izvoljenki umetno okrašeno preslico, na kateri je nataknila povese prediva. Drugokrat ji je izrezal iz enega celega kosa iglo z dolgo verižico, ki nosi v roki ključ, izrazačo simbolično, kar pravi narodna pesem: »Daj mi ključ od kamence!« — Nevesta je vtaknila iglo v povese in se z njo ponašala, če tudi je morda kedaj pozneje izvedela, da ni bil njen izvoljenec mojster, ki je ustvaril to umetnost, ampak morda pastir na planinah.

Premeteno z velikim trudom v lesu izdelanih takih umotvorov je še več: motovilo, žličniki i. t. d. Povsodi je glavni krasilni motiv srce kot dokaz, da je erotika največkrat dajala povod izrazom narodne umetnosti. Drugi motivi so se jemali iz narave, zlasti iz rastlinstva, največkrat nagelček. (Kaj mično stiliziran. Pis.) Bolj tujega izvora je roža. Na Gorenjskem pa je še doma v okrasu svišč (zaspanček, svedrci, encijan).

Mali kruhki kažejo svoje posebne okraske iz cerkve so se vzeli večkrat simbolični motivi. Pa tudi to se je prilagodilo vse narodnemu okusu.

Naše stavbe so osnove kakor sploh pri alpskih narodih v frankovskem stavbenem slogu, ki je stal pod vplivom samostanov. A naše stavbe so se preobrazile v vsakem kraju obilježu in namenu primerno in imajo lastne okraske na oknih, vratih in slemenih.

To našo umetnost mora upoštevati domača obrt. Tujec ne bo kupil izdelkov, ki jih dobi povsod, ampak zanimal se bo za našo domačo produkcijo. Ustvariti moramo lastno obrt v svojem slogu. S tem dosežemo 1. da se podpre na prav ugodno gnotno stanje naših umetnikov, ki bodo izdelovali osnutke za obrtniške izdelke, 2. Osamosvojili se bomo ne le od tujega vpliva na našem semenju in iznebili tujega slabega blaga, ampak postali bomo produktivni in s tem bogatejši. Naše narodno premoženje bo rastlo; dvigala se bo bode vrednost našega denarja. 3. Upoštevali nas bodo na svetovnem koncertu, kjer nas do sedaj niso niti poznali po imenu. Učiteljstvo je poklicano čuvati nad starinskimi podedovanimi zakladi naše narodne umetnosti. Kdor od naša te izdelke, priče naše zgodovine, naše pridnosti in del našega bistva v tujino, zagreši rop na našem narodnem blagu, na naših svetinjah.

To hočemo zabraniti! Lepa beseda in gorka podavateljeva navdušenost sta vnela tudi slušatelje.

Gospod profesor Šantel, nova umetniška moč na obrtni šoli, nam je ljubeznjivo dal vpogled v svoje umetniško delovanje. Razložil nam je način reproduciranja umetniških podob in nas prepričal o svojih zdravih krasnih umetniških težnjah, ki bodo v veliko korist ne samo njegovim učencem. Občezobrazovalna šola ima preveč važnih nalog. A v umetni obrti spe plodne korenine prave narodne umetniške vzgoje.

Na obrtni šoli ima zato »Probuda« svoje naravno in uspeh obetajoče torišče. Za to jamči nam učiteljsko osebje, zlasti pa tudi njeno vodstvo, ki je v tako srečnih rokah, srečnih zato, ker nam sicer nedostaja po prevratu povsod dobrih potrebnih delavcev. »Probuda« izvršuje program velikih angleških umetniških mislecev, izvaja ideje, ki so že vtelesene na Švedskem, v Švici, deloma na Hrvaškem in v Srbiji in bi se izvajale v veliki Rusiji, če bi je ne bil zaslužil židovski razkrajajoči duh. — Prevzela je praktičen in iz tega stališča najvažnejši del umet-

niške vzgoje, o kateri se je pri nas že poročalo v dnevnih in strokovnih listih. (Učit. Tovarš. 1. 1920 štev. 27—34). Probuditi ji ne bode treba — vsaj ne vsega učiteljstva, ki je imelo dosti prilike o tem čitati in slišati v šoli, v raznih kurzih, ki mu itak učni načrti in navodila predpisujejo ta del umetniške vzgoje, ki že deloma ta program izvaja (Račič, Adlešič) in je, kakor slišimo podjetje celo izdatno gnotno podprlo. Bede že tudi od prej šole obče izobraževalnega značaja, kakor licej. Probudila pa je del merodajnih činiteljev, ki jim je bilo treba drastičnih zgledov, da so oči videle, česa nam je treba.

Tako se more podjetje nadejati tudi gnotne podpore, ki je zelo potrebuje že za sedaj izvršene prireditve. Središče bo našega umetniškega preokreta, pogoj boljše bodočnosti.

Zato vsem, ki se ga oklepajo in pomagajo graditi poslopje velike narodno-socialne ideje, slava in blagoslov!

V Ljubljani, 17. m. travna 1921.

Fr. Suher.

Učiteljski literarni krožki.

Da zahteva otroška duša v prvem mladostnem razvoju skrbno obdelana tla, kamor ukoreninjena svoje nežne moči, da črpa prvo duševno hrano, in da najde za to najprimernejše mesto na polju mladinske literature, ni treba utemeljevati.

Učitelj-vzgojitelj ne sme spregledati tega važnega momenta in se mora kar najintenzivneje baviti z njim.

Polje naše mladinske literature zahteva še precejšnje obdelave, zato sem na občnem zboru Okr. učit. društva v Krškem stavil predlog, da naj bi se oživotali učiteljski literarni krožki, ki bi družili vse na mladinsko-literarnem polju aktivno sodelujoče učne moči, kakor tudi vse prijatelje in propagatorje tega dela v okraju.

Na eventualnih zborovanjih in sestankih bi se obravnavala vprašanja in kritikovala dela naše lastne mladinske literature, medsebojno bi se seznanjali z deli tujih narodov, čitali bi lastne proizvode, stavili nasvete glede ureditve čitav v ljudski šoli in še mnogo vprašanj stoji odprtih in še marsikako koristno delo išče delavcev.

Vabim tovariše in tovarišice krškega okraja, da javijo čimprej podpisnemu vstop v krožek, da bo mogoče še letošnje leto pričeti z delom.

Vinko Klanšek,
nadučitelj, Tržišče, Dolenjsko.

JOSIP BRINAR:

Prehod iz osnovne šole v meščansko šolo.

S katerim letom starosti naj prestopajo učenci iz osnovne šole v I. razred meščanske šole? Dozdaj se je naslanjal pouk na naših slovenskih meščanskih šolah na dovršeno 5. šolsko leto osnovne šole, in ker se je začela učna obveznost že s 6. letom starosti, zato so mogli učenci šole po dovršenem 11. letu prestopati v meščansko šolo. Tako je bilo dozdaj — po avstrijskem vzorcu — pri nas v Sloveniji, ne pa tudi v šolah bivše Transilvanije; tam se naslanja pouk v meščanskih šolah na 4. šolsko leto osnovne šole ter so bile meščanske šole obvezno štiritrazredne. Tako uredba ni le v Hrvatski in Slavoniji, marveč deloma tudi v Sloveniji — v Prekmurju (v Mur. Soboti in Lendavi). Da ta neenotnost v ustroju meščanskih šol ne zajde tudi v novi šolski zakon, zato je treba, da še pravočasno načnemo to prevažno vprašanje ter opozorimo nanje našo organizacijo in po njej zakonodajavce v Beogradu.

Kdaj torej se naj izvrši prehod iz osnovne šole na meščansko šolo: z 10. ali 11. letom starosti? Ako bi učenci tudi po novem šolskem zakonu vstopali kakor doslej v osnovno šolo že s 6. letom in ako bi ostala meščanska šola trirazredna, no, potem naj bi se tudi vstop vanjo naslanjal na dovršeno 5. šolsko leto, oziroma 11. leto starosti. Ali po načrtu »Zakona o narodnih šolah« se bodo sprejemali v osnovno šolo otroci šole s 7. letom starosti. Načrt, izdelan po »Prosvetnem odboru« pušča sicer še odprta vrata, predlagajoč, da se učenci lahko sprejemajo tudi v dovršenim 6. letom, ako so telesno in duševno dovolj razviti in če je v šoli dovolj prostora. Načrt, predelan po naši »Zavezi« je napol priprl to sumljivo vrzel, omejujivši izjemo na otroke, ki »popolnijo 7. leto v prvi polovici šolskega leta. Obveljalo bo torej najbrž načelo, da priklenemo učence na šolske klopi šole s 7. letom. In prav je tako; saj so otroci